

INFORMATIEBLAD

017 INDEMNITEIT

Armenzorg was vóór de invoering van de verschillende armenwetten in de negentiende eeuw geen vanzelfsprekende zaak. Er waren nauwelijks sociale voorzieningen en wanneer bewoners van steden in armoede vervielen, kwamen de kosten voor het verzorgen van deze armen vaak voor rekening van het stadsbestuur en de plaatselijke diaconie. Uiteraard was dit een grote last voor de steden, met name wanneer er sprake was van een grote toestroom van (mogelijk) armlastigen. Om dit tegen te gaan vroegen steden aan nieuwkomers vaak een zogenaamde akte van indemniteit of borgbrief. In deze akte gaf de diaconie of het bestuur van de plaats van herkomst de garantie dat zij zorg zouden dragen voor de betreffende persoon indien hij of zij tot armoede zou vervallen. Zonder deze akte kregen mensen geen toestemming in de stad te gaan wonen. Welgestelden, seizoenarbeiders en militairen hoefden geen akten van indemniteit te overleggen.

Met name aan het eind van de achttiende en het begin van de negentiende eeuw was het gebruikelijk dat steden om een akte van indemniteit vroegen. Soms maakten steden onderlinge afspraken over hoe ze met arme inwoners zouden omgaan. Andere steden weigerden simpelweg dergelijke akten af te geven. De zoekterm 'indemniteit' geeft op de website www.ecal.nu resultaten verwijzend naar diverse gemeenten.

1. Maatregel tegen vreemden, landlopers en bedelaars

O.a. in het Staatsblad 1818 no. 40 staan een aantal bepalingen waaraan behoeftigen over het algemeen aan moeten voldoen. Enkele hiervan zijn:

- geboorteplaats van de behoeftige
- kind dat 'toevallig' wordt geboren in de gemeente waar de ouders verblijven wordt verwezen naar de geboorteplaats van vader. Uitzondering hierop is als de moeder weduwe is of het kind in onecht werd geboren dan geldt de woonplaats van de moeder
- als iemand al vier jaren in de gemeente woont en de opgelegde belastingen heeft voldaan wordt zijn/haar geboorteplaats vervangen door de huidige woonplaats

In het genoemde Staatsblad wordt afgesloten met:

"Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geïnsereerd, en dat alle ministriële departementen en autoriteiten, kollegien en ambtenaren, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden."

2. De akten door de jaren heen

Aan het einde van de achttiende eeuw vond er onder invloed van de Franse overheersing toenemende centralisatie van het bestuur plaats. Ook gemeenten in de Achterhoek moesten toen akten van indemniteit gaan afgeven. Sommige gemeenten maakten al vanaf 1765 akten van indemniteit op. Na ongeveer 1803 vinden we gestructureerd akten van indemniteit van binnenkomende vreemdelingen.

In de negentiende eeuw nam de invloed van de centrale overheid alleen maar toe. In 1803 werd er een reglement afgegeven door het Departementaal Bestuur van Gelderland waarin werd vastgesteld waaraan een akte van indemniteit moest voldoen. Enkele bepalingen waren:

- Termijn van geldigheid werd vastgesteld op 7 jaar, tenzij degene reeds bedeed was, dan bleef de akte geldig voor het leven.
- Een akte was niet nodig voor rijke mensen, dienstbodes (zonder kinderen), seizoenarbeiders en militairen. Wanneer dienstboden of seizoenarbeiders trouwden moesten ze wel een akte overleggen

uit hun geboorteplaats of de plaats waar zij de laatste zeven jaar woonachtig waren. Dit mocht niet geweigerd worden.

- Er werd geen akte afgegeven bij verhuizingen naar een ander departement. Er werd een akte verlangd van iedereen die van buiten het departement naar Gelderland verhuisde. De magistraat moest de akten noteren in een boek.
- Binnen drie weken na de verhuizing moest je de akte laten zien aan de magistraat of uitleggen waarom je hem niet had, op straffe van een maximale boete van vijf gulden en ontzegging van inwoning in de stad.
- De magistraat moest de akte na binnenkomst doorsturen naar het armenbestuur.

Dit reglement lijkt invloed te hebben gehad op manier waarop steden met de akten van indemniteit omgingen. Van lange duur was dit echter niet. In 1811 werd landelijk de zogenaamde Wet op het Domicilie van Onderstand ingevoerd. Deze wet bepaalde dat de geboortegemeente de onderstandsgemeente was, tenzij men naar een andere gemeente trok: deze werd dan na een jaar onderstandsgemeente. Een wet in 1818 verlengde deze periode tot vier jaar. De akten van indemniteit werden daarmee afgeschaft.

3. Wat vindt u in de akten van indemniteit?

In de akten staan in ieder geval de naam van de persoon die de akte heeft aangevraagd, de plaats van herkomst (soms is dit tevens de geboorteplaats) en de plaats van bestemming. Doordat de akten informatie bevatten over de verhuizing van personen, kunnen ze waardevol zijn voor onder meer genealogisch onderzoek. Aan de kerkelijke instantie die zich garant stelde voor de eventuele kosten uit de armenkas kan de geloofsovertuiging vaak worden afgeleid. In een enkel geval stelt een particulier zich garant voor de onkosten. Andere gegevens die men er regelmatig in kan vinden zijn de namen van de partner en eventuele kinderen, en in latere akten ook een geldigheidsbeperking. Het bestuur van de ontvangende plaats noteerde meestal het jaartal van binnenkomst op de akte.

4. Welke akten van indemniteit heeft het ECAL?

Akten van Indemniteit bij het ECAL			
Plaats	Beschrijving	Periode	Archief en inv. nr.
Wisch	Akte van indemniteit	1419-1817	0539-2019
Wehl	Minuut van een akte van indemniteit	1721-1988	1193-38
Geesteren	Akten van indemniteit (29) Akten van indemniteit (25 afschriften)	1651-1991	0343-29, 25
Doetinchem	Notitie vd aanvraag (1283) Akte van indemniteit (1285,1289)	1342-1811	0261- 1283,1285,1289
Vorden	Akten van indemniteit	1795-1931	1243-94
Doetinchem	Staat van ingediende akten van indemniteit	1811-1919	0262-390
Beltrum	Register van ontvangen akten van indemniteit	1803-1819	0022-36
Silvolde	Kerkboek met daarin akten van indemniteit	1772-1994	0306-1
Borculo	Akten van indemniteit	1590-1817	0338-224, 281

Van de overige gemeenten zijn, via de zoekterm indemniteit, geen akten bekend.

5. Valkuilen bij het onderzoek

Denk bij uw onderzoek aan het volgende:

- Voor 1803 bestonden er geen vaste regels voor het opstellen van een akte van indemniteit: de gegevens kunnen dus per akte heel erg verschillen en dikwijls onvolledig zijn.
- Het ontbreken van een akte voor een persoon hoeft niet te betekenen dat diegene niet naar de betreffende stad is verhuisd.

6. Literatuur en websites

- Rob van Drie, Nico Plomp en Aad van der Tang, *Genealogie, van stamboom tot familiegeschiedenis* (Utrecht/Den Haag 1988).
- Brord van Stralen, Jeroen Kummer en Freek Pereboom (red.), *Lezen in Geldersen Overijsselse bronnen. Gids bij oud schrift in Gelderland en Overijssel* (Kampen 1998).
- M.H.D. van Leeuwen, *Cahiers voor lokale en regionale geschiedenis. Sociale zorg* (Zutphen 1994).
- J.W.G. Netelbeek, *Akten van indemniteit* (2005).
- Website van de [Nederlandse Genealogische Vereniging](http://www.ngv.nl) (www.ngv.nl)